

תהליכים מקריים לפי תפיסת חז"ל

עלי מרצבך

הרבה תופעות בתנ"ך מתקשרות למושג המקריות. לפעמים באור חיובי ולפעמים באור שלילי. גם בספרות התלמודית ובהלכה, מתיחסים חז"ל לתהליכים מקריים. במאמר זה ננסה לבאר את המאורעות המקריים השונים, את התיחסות חז"ל לתופעות אלו, ואת חשיבותן ביחס לתכלית העולם. נראה שהתפיסה המיוחדת של היהדות (שלא כתרבות הרציונליזם מצד אחד או תרבויות המזרח מצד שני) משלבת את הסדר ואת המקריות ונעמוד על משמעות החיבור של גורמים אלו.

כותב "ילקוט שמעוני": "ארבעה שמות נקראו לגורל: חלש, פור, גורל, חבל. בכולם לקו בני עשו, בחלש לקה עמלק, שנאמר: "ויחלוש יהושע..." בחבל עתידה ללקות מלכות רביעית, שנאמר (הושע י"ג) "חבלי יולדה יבואו לו". אין אפשרות להביא כאן את כל הדוגמאות של שימוש בגורל במקרא. לכן נסתפק בעיון בדוגמאות אופייניות אחדות.

הדוגמא הראשונה היא פרשת שעירי יום הכיפורים (ויקרא ט"ז), שלגביהם יש מצווה מן התורה להשתמש בגורל. מענין הוא תאור תהליך ההגרלה: היו מביאים שני גורלות שוים בהחלט, ומניחים אותם בקלפי (שגם הוא חובה מן התורה). מניחים את הקלפי במזרח העזרה, ומעמידים שני שעירים, פניהם למערב ואחוריהם למזרח. וכהן גדול בא לשם, והסגן מימינו וראש בית אב משמאלו, ושני השעירים לפניו, אחד לימינו ואחד לשמאלו. טרף הכהן בקלפי, והעלה גורלות "כדי שלא יתכוון ויקח".

כלומר, שום תכנון או גורם אישי מסודר אינו יכול להתערב, ובחירת השעירים חייבת להיות מקרית לחלוטין, עד כדי כך שנחלקו תנאים ואמוראים, אם הגורל מעכב או שאינו אלא מצווה. וההלכה היא, שהגורל מעכב: כל עבודת יום הכיפורים בטלה, אם השעירים אינם נבחרים על פי הגורל. גם בספר הזוהר מודגשת חשיבות ההגרלה והיותה הכרחית לקביעת רצון ה'. חז"ל הסיקו מסקנות משמעותיות ביותר מתוצאות ההגרלה. למשל, מסופר במסכת יומא, כי במשך ארבעים שנה שכיהן שמעון הצדיק, עלה הגורל של שעיר לה' תמיד בצד ימין, וזה היה סימן לכך שהעם הולך בדרכי ה'. אחרי מותו היה הגורל עולה פעם בימין ופעם בשמאל. כארבעים השנים האחרונות של הבית השני עלה הגורל של השעיר לה' תמיד בצד שמאל.

מבחן סטטיסטי פשוט מראה שהיה לחז"ל על מה להסתמך כשהסיקו מסקנות מה משמעותיות מתוצאות אלה. ואמנם ההסתברות שנקבל באופן מקרי 40 פעמים רצופות אותה תוצאה שווה ל- 2^{-39} . מספר זה שווה בערך 10^{-12} . כדי להדגים עד כמה קטן המספר הזה, נניח שכל יום הוא יום כיפור והכהן הגדול מבצע את הגורל אלף פעמים בכל יום ויום, הוא יזדקק לשלושה מיליון שנה בערך, כדי לקבל אותה תוצאה ארבעים פעמים רצופות. במבחנים סטטיסטיים, שמתקבלת בהם הסתברות קטנה מ-0.05 (כלומר ברמת מובהקות של 95%) – נהוג לדחות את השערת המקריות המוחלטת ויש להסיק כי יש כאן "יד מכוונת".

דוגמא אחרת של שמוש בגורל היא חלוקת הארץ: "אך בגורל יחלק את הארץ לשמות מטות אבותם ינחלו. על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט" (במדבר כ"ו נ"ז).

נסביר את תהליך החלוקה לפי מסכת בבא בתרא, דף קכ"ב (ברש"י על התורה יש גירסא שונה במקצת). "ארץ ישראל לא נחלקה אלא בגורל, שנאמר "אך בגורל". ולא נחלקה אלא כאורים ותומים, שנאמר "על פי הגורל" הכיצד? אלעזר מלובש אורים ותומים, ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו, וקלפי של שבטים וקלפי של תחומים מונחים לפניו. והיה מכוון ברוח הקודש ואומר: זבולון עולה, תחום עכו עולה. טרף בקלפי של שבטים, ועלה בידו זבולון. טרף בקלפי של תחומים, ועלה בידו תחום עכו. וחזרו ומכוון ברוח קודש ואומר: נפתלי עולה, ותחום גינוסר עולה עמו. טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי. טרף בקלפי של תחומים, ועלה בידו תחום גינוסר. וכן כל שבט ושבט".

נשים לב לפרטים מעניינים אחרים. קודם כל, שיטת המקריות המוזכרת פה היא מדעית ביותר ומונעת כל רמאות: טורפים (כלומר מערכבים) היטב את הקלפיות לפני כל בחירה, כל הפתקים דומים, והנסיון מתבצע לפני כולם. הרשב"ם מסביר: "ושני קלפי היו צריכים, אחד לשבטים ואחד לתחומין, ולימא עכשיו אני נוטל מה שעולה בידי לצורך ראובן, דא"כ אין כל החלוקה עשויה בגורל, וקרא ואמר "אך בגורל". כלומר יש צורך בגורל המקרי ביותר. והמהרש"א מוסיף: "לפי שחלוקת עוה"ז היה דבר שלא היה לו קיום נצחי, היה נחלק בגורל... אבל לעוה"ב, שיהיה חלוקה נצחית, תהיה עפ"י ה"י". כלומר התערבות ה' צריכה להיות מוסוות על ידי הגורל שהוא תהליך טבעי במובן מסוים. דבר שלא יהיה בו צורך בעולם הבא.

גם כאן נבדוק את השערת המקריות המוחלטת. לשם כך נחשב את ההסתברות שתחזית אלעזר הכהן אכן עשויה היתה להתגשם בכל הפעמים כמתואר לעיל. מן החישוב מתקבל ערך קטן מאד:

$$\frac{1}{(12)^2} \cdot \frac{1}{(11)^2} \dots \frac{1}{(2)^2} = \frac{1}{(12!)^2} = \frac{1}{(479 \cdot 10^{10})^2} \approx \frac{1}{10^{25}}$$

כלומר, הסיכוי, שהכל יקרה כמו שהיה מנבא אלעזר הוא 1 מתוך מספר בן 26 ספרות. — מספר שהוא מעבר לכל תפיסה אנושית פשוטה (וכל זה — בהנחה שהפתקים שהוצאו לא הוחזרו. אם הפתקים אכן הוחזרו אחרי כל הגרלה, הסיכוי למאורע זה הוא קטן הרבה יותר). [הנחתי כאן כי התהליך התבצע עבור כל 12 השבטים. לפי שיטה אחרת הגורל היה רק על תשעה וחצי השבטים שנשארו בארץ, ואז, במקום 2^{12} (12!) מקבלים רק 2^{10} (10!) אבל המסקנה במקומה עומדת].

ההשערה — לגבי התגשמות תחזיתו של אלעזר הכהן — נדחית, כמובן. כדי להמחיש את סדר הגודל של מספר זה, הבה נניח, שקוף לוחץ על כפתורי מכונת כתיבה ובה ניר ריק. ההסתברות שהוא יכתוב מיד פסוק כמו "אך בגורל יחלק את הארץ" שווה בערך להסתברות המאורע שאנו דנים בו.

התורה רצתה כי חלוקת הארץ תתבצע גם על פי רוח הקודש לכן היא הקפידה ליצור חיבור קדוש של סדר חלוקת הארץ משולב במקריות הגורל. מצד אחד — זהו דבר שבקדושה ("העמק דבר", במדבר ל"ו: "דבר קדושה יש בנחלת א"י. ולא כחלוקת אחים, שאינו בהכרח שיהיה בגורל אלא אפשר להיות בהסכמת אחים ורצונם, משא"כ א"י"). ומצד שני — "לא בשמים היא", הכל צריך להתנהג בדרך טבעית, כדי שלא יהיו עירעורים אצל בני ישראל.

גם במעשה יהושע ועכן משתמשים בגורל, בצורה דומה במקצת לחלוקת הארץ. פרטי המעשה מובאים במסכת סנהדרין, דף מ"ב ע"ב: "בשעה שאמר הקב"ה ליהושע: חטאו ישראל, אמר לפניו: רבש"ע מי חטא? אמר ליה: וכי דילטור אני? (רש"י: רכיל) לך הפל גורלות. הלך והפיל גורלות ונפל הגורל על עכן. אמר לו (עכן ליהושע): יהושע, בגורל אתה בא עלי? אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם. אם אני מפיל עליכם גורל, על אחד מכם הוא נופל. אמר לו: בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות, שעתידיה ארץ ישראל שתחלק בגורל, שנאמר: "אך בגורל יחלק את הארץ".

כאן מנסה עכן לראות את הגורל כשיטה עיוורת ולדחות אותו כשיטה מדעית סטטיסטית לקביעת עובדות. אולם יהושע רוחה את טענת עכן מתוך שיקול היסטורי: המצוה של חלוקת הארץ על פי גורל באה להוכיח לדורי דורות את חשיבותו של הגורל כשיטה מדעית וככלי מבוקר לחלוטין ביד הקב"ה, שאסור לנו לזלזל בו. אין בגורל דרך להכרעה מקרית בלבד, אלא ע"י שימוש נכון גם דרך לגילוי האמת והרצון האלוקי.

יש המעלים פה בעיה משפטית: איך יכול בית-דין לחייב אדם, כאשר לא היו שני עדים? אך שאלה זו היא טכנית בלבד, כי הגורל הוא כלי משפטי רק למטרה של גילוי עובדות (והטלת קנסות). אבל בשום פנים ואופן אין לסמוך עליו לגבי עונשים (לשאלה זו תירוצים אחדים שאינם נוגעים לענייננו: דין מלך ליהושע, הודאת עכן לאחר המעשה ועוד).

דוגמאות נוספות של גורל במקרא הן ספר יונה הנביא וכל מגילת אסתר: "פור הוא הגורל". בסיפור של מגילת אסתר רואים שרשרת של מאורעות מקריים ובלתי תלויים, לכאורה, המובילים בסופו של דבר להצלת היהודים. חז"ל מלמדים אותנו שמאחורי המקריות הזאת מסתתר יד ה' בהסתר פנים. שם ה' אינו מוזכר, שום כח טרנצנדנטלי אינו מופיע כדי לשבור את העלילה. לפנינו סיפור חילוני, אבל — בהסתר — הכל מכוון מלמעלה בעזרת תהליך מקרי. גם כאן ניתן לבדוק את השערת אי-התלות בין המאורעות השונים המוזכרים במגילה. בדיקה כזאת צריכה להתבסס על נתונים חברתיים והסטוריים לכן קשה היום לבצע בצורה יסודית.

גם בתלמוד, הגורל ממלא תפקיד חשוב ביותר כמכשיר להכרעה משפטית, כמו, למשל, בחלוקת שותפים, כובשים, יורשים או קונים, שזכו כאחד. והרבה הלכות נכתבו ביחס לצורת הגורל וחלוקת הגורל (עיין שו"ע חו"מ קע"ד).

עוד מוזכר בהלכה המושג של גורל בטעות. אלה הם הדינים השונים במקרה של טעות בגורל עצמו, כגון: (מס' בבא בתרא ק"ו) ששכחו ולא הניחו בין הפתקים שם אחד מן המשתתפים, או שנים הטילו גורל ואח"כ בא השלישי, שאז בטל הגורל לגמרי וכולם צריכים להטיל גורל מחדש, "שאם הגורל כהוגן תדבק בו ההשגחה העליונה, מה שאין כן אם הגורל מקולקל" (חו"מ קע"ה). ולמשל נביא דוגמא מתשובות חוות יאיר (סימן ס"א): "מעשה שהטילו בו גורל על כוס כסף... והניחו 12 פתקים שכתוב על כל אחד שם אחד מהם לקלפי אחת. ובקלפי השניה מניחים 11 פתקים חלק ופתק אחד שכתוב עליו מזל טוב. ותינוק לוקח אחד מקלפי זה ואחד מקלפי זה ועם מי שיצא מזל טוב זכה בכוס ואירע שיצא מזל טוב כהעלאת שנים והיה פלא... ובדק אחד מהם וראה כי היה רק 10 פתקים חלקים ועל שנים היה כתוב מזל טוב. והשיב בזה פשוט שבטל הגורל... וחזרו להטיל גורל מחדש וזכה אחד מהם בהעלאה שישית ואחד מן הנשארים בקלפי לפי תומו בדק הפתקים הכרוכים הנשארים וראה שחסר שם אחד מהם, שלא נזרקו לקלפי רק 11 פתקי אנשים ואמרו בני החבורה לבטל גם פייס זה, וזה שזכה טען נגדם שאין טעם לתלונתם כי אדרבא ע"י גרעון שם אחד מהם היו קרובים לשכר ואודות זה שהיה חסר ביקש להתפשר עימו... והוא השיב דגם בזה בטל הגורל... דגורל הנעשה שלא כהוגן בטל... אם הערים אדם והטיל לקלפי שני פתקים ששמו כתוב עליו וזכה אחר בפתק מזל טוב ואח"כ נתגלה הדבר יכולים האחרים לבטל הגורל ואפילו הוא עצמו..."

המשפט העברי משתמש בגורל להכרעה ולפסיקה רק כאשר הוא מתבצע בצורה המדעית המושלמת ביותר. מכאן אנו רואים שגם הגורל משתתף בחיפוש אחר האמת והיורש, וכל הטלת גורל צריכה להיות לשם שמים. רעיון זה מופיע גם בפסוק הבא: "מדינים ישבית הגורל ובין עצומים יפריד" (משלי י"ח, י"ח). והמפרשים מסבירים: "הגורל יבטל המריבה בדבר חלוקת מה, כי על ידי הגורל יבורר חלק כל אחד ואחד."

הגמרא דנה גם בכך שהכהנים היו מפילים גורל בבית המקדש, כדי לחלק תורנויות ומנות הקדשים, והוא הנקרא פייס. יש לציין שבדוגמאות אלה נראית דרגת הגורל פחותה כמעט מאשר במקרא, והתכלית העיקרית היתה לפייס בין האנשים ולהשכין שלום ביניהם (יש הרואים במילה "פייס" שורש זהה למילה הלאטינית "פקס", שמובנה "השלום").

עתה נזכיר אופן אחר של שימוש בגורל, שהוא אסור לחלוטין: משחקי מזל. והנה לשון המשנה (מסכת סנהדרין פרק שלישי): "ואלו הן הפסולין: המשחק בקוביות... אמר רבי יהודה: אימתי? בזמן שאין להן אומנות אלא היא, אבל יש להן אומנות שלא היא כשרין". ובגמרא שם: "רב ששת אמר: לפי שאין עסוקין בישוכו של עולם" כיון שבמקרה זה הגורל מנסה לפרוץ ממעמדו של דבר המשולב בסדר, ולהשתלט על המציאות באופן בלעדי. מתגלה כאן הצד השלילי של הגורל, כאשר משתמשים בו שלא לשם שמים, ואז התורה משתמשת לפעמים בשורש המילה "מקרה", כמו למשל שורש המילה "קרי" המופיעה הרבה בקלות, או המילה "ויקר", שעליה אומר רש"י (במדבר כ"ג, ד') שהוא לשון עראי, גנאי וטומאה. זו היתה דרך ההתקשרות בין ה' לבין בלעם: "אולי יקר ה' לקראתי... ויקר אלוקים אל בלעם... ואנכי אקרה פה... ויקר ה' אל בלעם". מעניין הדבר שלקראת סוף פרשת בלעם, נעלמת המקריות, ובמקומה באה השראת נבואה, כמו שכתוב: "ותהי עליו רוח אלוקים". הרמב"ן מעיר על הנקודה הזאת ומסביר "כי בפעמים הראשונים היה מנחש", ולכן ה' היה בא אליו בדרך מקרה. בלעם היה משתמש בחכמות טמאות ("וקסמים בידם") ובעיקר בחכמת המזלות, כדי להשיג ידיעות מלמעלה. אבל באומרו "כי לא נחש בעקב ולא קסם בישראל", הבין את טעותו "ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים". הוא מפסיק להשתמש בכלי זה, שהוא מכשיר כל טומאה, וחוזר להכרת בורא עולם. נעיר כאן שלדעת הרמב"ן האיסור "קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף" כולל בתוכו את חכמת המזלות וכל מה שקשור לזה (בנקודה זו חולק הרמב"ן על הרמב"ם).

בדרך דומה במקצת ניתן להבין את הפסוק המתיחס לפרשת השלמים: "היד ה' תקצר עתה תראה היקרך דברי אם לא" (במדבר י"א כ"ג). משה תמה על כך, שהבשר שישבעו ממנו בני ישראל יהיה מהנמצא, אבל נס גלוי הקב"ה לא יעשה, מפני שהעם אינו ראוי לנס גלוי אחרי כל תלונותיהם ומדרגתם השפלה. ולכן ה' ענה לו: ה' תקצר? האם אין לי אפשרות לבצע את מבוקשתם מבלי לגרום לחילול ה' ע"י נס גלוי? "עתה תראה היקרך..." כלומר, מבוקשם אכן תבא אבל בדרך מקרה... (עיין עוד בפירושו הרמב"ן ואור החיים).

אין כאן המקום להעמיק ולדון במושג של הנס. בכל אופן, לפי מפרשים אחרים (וכפרט הרלב"ג), נס יכול לקבל תמיד הסבר טבעי, ואם מאורע נקרא בשם נס, זה מפני שהופעתו בזמן זה ובמקום זה לא היתה צפויה. במילים אחרות נס יכול להיות מאורע שהסתברותו כמעט אפסית ולפעמים אפסית (ידוע שבמתמטיקה ישנם מאורעות אפשריים שהסתברותם אפס). כמובן שהנס הוא מושג יחסי: פלוני יקבל מאורע מסוים כנס ויסיק את המסקנות

הנדרשות, ואלמוני ישאר בספקנותו או אפילו בסירובו. וכך אמנם צריך להיות: לראות את יד ה' בארוע שאינו סותר את המערכת המדעית. לפעמים ה' רוצה למסור הודעה לאדם מסויים ולא לחברו. למשל, אדם מספר שניצל בקרב בנס ממש, והוא מאמין בזה, והוא צודק. אבל חברו יכול להוכיח לו כי בסופו של דבר הצלתו הייתה צפויה — מפני שבקרב מסוג זה רק אחוז מסוים עלול להפגע, או מכל סיבה אחרת — וגם הוא צודק.

היחסיות שבנס, גם בניסים הגלויים, היא מכוונת, והיא האנטי דטרמיניזם ההכרחי על מנת להשאיר את הבחירה החופשית לכל אדם, ולא להכריח את הכופר לראות ממש את ההשגחה העליונה. הבחירה החופשית אפשרית רק אם משלבים מקריות וסדר. סדר לבד מוביל לדטרמיניזם, ומקריות לבד מובילה להשליית החיים או לפטליזם מזרחי ולחוסר יכולת של תכנון כלשהו.

אפשר להגיד כי במעשה בראשית ברא ה' את תורת ההסתברות. רמז לזה מופיע במסכת חגיגה י"ב. כתוב שם כי כיום הראשון נברא "התהו" שהוא קו ישר והיפוכו "הבהו" שהוא אבנים. כלומר עם הסדר, נבראו כיום הראשון האבנים המסמלות את מושג ההגדרה והמקריות. רעיון של שילוב מסתורי זה, בין "התהו" הקו הישר ו"הבהו" המסמל את אי הסדר מוחלט אנו מוצאים בתופעה טבעית ומוכרת אבל תופעה שמשום מה המדענים סרבו להתייחס אליה עד לתחילת המאה העשרים: התנועה הבראונית. תנועה זו מתבטאת על ידי מסלול של חלקיק בתוך מים או בקרן אור (מענין שהגמרא אומרת כי מהתהו יצא החושך ומהבהו יצא המים!). שהוא לא מסודר לחלוטין. ככל שמתבוננים בחלק יותר קטן ממסלול זה, אי הסדר גדל והולך. בכל נקודה החלקיק יכול להמשיך בכל כיוון שהוא באותה הסתברות. מקבלים כך, מסלול חד מימדי אינסופי הממלא כמעט את כל המישור ושאינו לו משיק באף נקודה [2-3-5-6].

כריאת תורת ההסתברות מאפשרת התערבות והתגלות של רצונו של ה' — "האימננטיות" — בלי לפגוע בחוקי הטבע שהוא עצמו ברא (ולהיפך בשיתוף פעולה עם חוקי טבע אחרים), ומבלי לפגוע בבחירה החופשית, שהרי בלעדיה אין משמעות לשכר ועונש. יש לראות בניסים ובגורל הכרח, המכוון לתוכנית הבריאה ומשלב את התנהגותו של האדם בתעודתו.

לסיכום, כרצוננו להעיר שיש הבדל בין הפרט לבין הכלל. הן ביחס לניסים והן בתורת ההסתברות. ניתן להבין, שלמרות החופש המוחלט של כל איש ואיש, יש בכל זאת כיוון מוכרח לתולדות עם ישראל ולהיסטוריה של העולם. רצון ה' מוביל את העולם בכיוון מסוים, ובסופו של דבר המשיח יבוא, ואין זה חשוב מה יהיו מעשינו. אין כאן שום סתירה לבחירה החופשית, שכן יש לזכור את ההבדל בין מקריות של משתנה אחד לבין התנהגות של הרבה משתנים, התנהגות הנקראת בשפה המדעית "חוק המספרים הגדולים". חוק זה אומר: ככל שיש יותר משתנים — נקבעת התנהגותם הממוצעת בצורה חד-משמעית יותר.

וזאת — למרות שההתנהגות של כל אחד מהמשתנים לחדר היא מקרית לחלוטין. למשל אם אטיל מטבע אחד מאוזן יש לשני צידי המטבע אותם הסיכויים ואיני מסוגל לנבא או להמר על צד אחד לעומת השני. אבל אם אטיל אותו מטבע עשרת אלפים פעמים, אוכל לטעון בבטחון מלא כמעט, שכל אחד מהצדדים יתקבל בין ארבעת אלפים ותשע מאות פעמים לבין חמשת אלפים ומאה פעמים.

כלומר, הרבה משתנים, או ציבור של בני אדם, יוצרים חוקיות כמעט דטרמיניסטית הנוגדת, בפירוש את המקריות שבתחום הפרט. מנקודת מפגש זו בין המקריות והסדר אפשר לראות במוחש את רצון ה' מוביל העולם ככיוון מסוים, למרות הבחירה החופשית של כל אחד.

לגבי חוק המספרים הגדולים נעיר, שאין זו השערה אלא חוק, שהוכח בשיטות מתמטיות שאין עליהן עוררין. בין הראשונים, שעסקו בתורת ההסתברות בצורה מדעית, יש להזכיר את אבן עזרא ובעיקר את רלב"ג, שכתב ספר מתמטיקה בשנת 1321 [1]. בספר זה מופיעות לראשונה נוסחאות קומבינטוריות שהן היסוד לכל תורת ההסתברות (הוא חישוב למשל מספר הצירופים שניתן להוציא a עצמים מתוך קבוצה של b עצמים והוכיח שזה שווה למספר הצירופים להוציא b-a עצמים מתוך b עצמים). מענין להעיר שמחקר מעמיק זה נשכח (במכוון?) במשך כמה מאות שנים. בעצם רק במאה השנים האחרונות תורת ההסתברות קיבלה מעמד של תורה מתמטית במלוא מובן המילה (בין השאר הודות למתמטיקאי היהודי המפורסם פאול לוי). היום תורת ההסתברות היא גם אבן היסוד של מקצועות רבים במדעי הטבע: בפיסיקה הקונטית, בכימיה, במכניקה סטטיסטית ובמיוחד בגנטיקה: הרי המאפיין של התורשה הגנטית הוא ביצוע הגרלה (מדברי ז'קר אחד מגדולי הגנטיקאים כימינו) [4].

בתפילת השחר כתוב: "מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו, ומה יפה ירושתנו". על פסוק זה ישנם פירושים אחדים "ובמקרה" מצאתי פירוש האומר כי "גורלנו" זה הקב"ה. פירוש זה מבוסס על מאמר פרקי דרבי אליעזר: "כשחלק הקב"ה בדור ההפלגה ע' לשונות לע' שרים העליונים על ידי גורל, נפל גורל של ישראל להקב"ה".

מובן שאין הקב"ה מצטמצם לגורל ותו לו, אלא רצון ה' מופיע ע"י שילוב המקריות עם הסדר, ובוה נעים גורלנו, כי לא זו בלבד שהקב"ה מתיחס אלינו, אלא הוא עושה זאת בצורה טבעית, מכילי להרוס את הסדר וההרמוניה בעולם שברא.

כמה כתות נוצריות וכן פילוסופים במאה השמונה עשרה ראו בה' הוויה טרנצנדנטלית גרידא: אלוקים יצר את העולם, כמו שהשען יוצר את השעון, ואח"כ פועל השעון בכוחות עצמו, בלי עזרת יוצרו. שפינוזה ותלמידיו ראו רק אימננטיות המתגשמת בטבע. לא כך

הדבר, אין ספק כי ה' הוא גם טרנצנדנטי וגם אימננטי בהופעת רצונו, כאשר האימננטיות שלו מתגלמת בעיקר ע"י נקודת השילוב בין "גורל" וסדר.

גם חז"ל הדגישו ענין זה — בעקבות המקרא. ולכן הם קבעו, שבנקודה שהגורל משתלב עם הסדר יש קדושה עצמית, קדושה זאת הינה מכשיר להכרעה משפטית במקום של ספק, וכמפענח של מאורעות מיוחדים. ככלי מדעי — השתמשו בו בכל הזהירות הנדרשת, ושללו כל שימוש במקריות חופשית ומופקרת.

- [1] N. Bourbaki: *Eléments d'histoire des mathématiques*, Hermann 1969.
- [2] A. Dvoretzky: "On the oscillation of the Brownian motion process", *Israel J. Math.* 1, 212-214 (1968).
- [3] A. Einstein: *Annalen der Physik* (1905).
- [4] A. Jacquard: "L'héritage de la liberté", Seuil 1986.
- [5] R. Kaufman: "Brownian motion and dimension of perfect sets", *Canad. J. Math.* 22, 674-680 (1970).
- [6] B. Mandelbrot: *Les objets fractals*, Flammarion 1975.
- [7] E. Merzbach: "D. et l'infini mathématique", Koumi 20, 1976.